

## **La qüestió kurda a Turquia. Obstacles i portes obertes a la resolució d'un conflicte multiforme.**

Si bé el problema kurd sovint s'ha vist reduït als mitjans de comunicació a una oposició entre dues ètnies, la turca i la kurda, la realitat és més complexa. Com en d'altres conflictes, hi ha molt factors que es superposen, que es barregen en l'anomenada «qüestió kurda». Aquest article preten doncs analitzar aquesta complexitat amb el pla següent.

En primer lloc, faré un breu repàs dels orígens de la «qüestió kurda» a Turquia que cal situar als anys 1920-1930; és a dir als anys de la formació de la República turca. En segon lloc, observaré els anys 1950-1970, unes dècades d'importants canvis socials (industrialització ràpida, èxode rural...) i que comportaren una radicalització dels diferents grups polítics, ètnics i religiosos. Una dinàmica de radicalització que conduirà al cop d'Estat del 1980, el qual marcarà i segueix marcant la vida política de Turquia. Hi haurà, de fet, un « abans i un després ».

En tercer lloc, recordaré els esdeveniments dels anys 1990, per centrar-me sobretot en les conseqüències de la guerra de baixa intensitat entre l'estat turc i el PKK (Partit dels treballadors del Kurdistan). Finalment, faré una lectura crítica de la política del govern turc respecte els kurds durant els cinc anys que va durar la treva del PKK, és a dir entre 1999-2004, insistint en les grans esperances que es van crear i en la frustració que van deixar lloc. Acabaré amb una anàlisi de les bases en les quals es planteja avui dia el problema kurd i de la possible evolució del conflicte armat a Turquia.

### Els orígens del « problema kurd » a Turquia

A l'època otomana, la identitat kurda no estava amenaçada per cap projecte nacionalista. Els kurds formaven part de la «majoria», és a dir dels pobles musulmans units en la comunitat islàmica, *umma*. Així, els intel·lectuals, notables i caps tribals kurds es mantenien fidels a l'ideal de la unitat otomana garantida per la institució del Califat. A partir de 1909, però, hom constata un canvi en la manera d'abordar la identitat kurda. Un dels primers signes és la il·legalització de totes les associacions kurdes per part del govern dels Joves Turcs. Després de la Primera guerra mundial, les èlits de cada grup ètnic es preparen per esdevenir els líders

dels nous estats fundats sobre les ruïnes del difunt imperi. Així, el nacionalisme àrab, turc i kurd s'expressa de manera clara a les diferents conferències internacionals.

Malgrat la desunió de les tribus kurdes, els britànics veuen amb bons ulls la creació d'un estat kurd per poder aconseguir els seus objectius geoestratègics a la regió, en particular la creació d'un Iraq viable sota el seu control. Així, el Tractat de Sèvres de 1920 preveu la creació d'un estat kurd comprès entre les províncies de Diyarbakir i de Hakkari del Kurdistan turc actual. El text preveu la possibilitat d'afegir el nord de l'Iraq, segons la voluntat de la població.

Tanmateix, les disputes entre les potències occidentals, la desunió dels kurds, els fruits de la propagande islamista de Mustafà Kemal entre les tribus kurdes, van fer que el projecte d'estat kurd s'oblidés i es negociés clàusules més favorables al nou govern turc presidit per Mustafà Kemal. D'aquesta manera, el 1923 es signava el Tractat de Lausana el qual no feia cap menció de l'autonomia pels kurds. En aquest moment neix la «qüestió kurda» a nivell internacional, tal i com la coneixem avui dia. És a dir, un Kurdistan dividit entre Turquia, Iran, Iraq i Síria.

El destí dels kurds a la República turca és segellat durant els primers mesos. El cabinet presideit per Mustafà Kemal procedeix a diverses purgues contra els funcionaris i diputats kurds al Parlament. L'adopció del turc com a única llengua oficial a Turquia va acompanyada de mesures draconianes per eliminar les llengües minoritàries, incloent-hi l'assassinat i l'empresonament d'intel·lectuals kurds. La llengua kurda esdevé la llengua de l'alteritat, de l'enemic. El 1925, el govern reprimeix brutalment la primera revolta important al Kurdistan turc liderada pel cap religiós xeïc Said.

De fet, el programa kemalista i la identitat kurda o «kurdicitat» entren en col·lisió perquè se sostenen sobre bases oposades. En primer lloc, pels kemalistes la creació d'una cultura i identitat nacionals compartides és condició imprescindible per a la formació de la ciutadania turca<sup>1</sup>. Els kemalistes estableixen un nexa directe entre la cultura turca i la ciutadania, excloent d'aquesta manera tots els grups i individus que no se sentien representats per aquest model cívic.

En segon lloc, amb l'abolició del Califat, Mustafà Kemal trencà el lligam més important entre kurds i turcs. La religió havia estat el factor que justificava la unió de tots els pobles musulmans sota l'Imperi otomà per sobre les diferències ètniques, sobretot davant les amenaces externes (potències occidentals) i internes (els armenis). Sense aquest lligam secular entre el poder central i la perifèria, els kurds només perceben les polítiques autoritàries

del govern. L'islam kurd, organitzat al voltant de les confraries relativament autònomes fins llavors, refusa a més el control de l'estat sobre els afers religiosos.

Sentint-se marginats i agredits pel nou poder central, els caps de tribus i confraries religioses kurdes són els primers a rebel·lar-se. Però, si en l'època otomana les revoltes kurdes servien per negociar un nou « contracte » entre la perifèria i el centre, en l'era republicana no hi ha marge per la negociació. La repressió de la contestació kurda no és considerada només una qüestió d'ordre intern, sinó com una « guerra per un ideal » : la construcció de la nació « turca » i « civilitzada ». Alguns ideòlegs kemalistes plantegen fins i tot tractar el Kurdistan com una colònia<sup>2</sup>. De fet, el procés d'aculturació iniciat als anys vint anà acompanyat de campanyes de massacres i deportacions de població kurda cap a les regions occidentals de Turquia.

En tercer lloc, la integració econòmica del Kurdistan és un altre repte per Mustafà Kemal, ja que tradicionalment el comerç d'aquesta regió s'havia dirigit cap a Mossul (Iraq), Alep i Damasc (Síria). Amb l'establiment de les noves fronteres, aquests circuits econòmics queden fora de l'abast, mentre que el govern turc intenta orientar els kurds cap a la resta de Turquia. Si bé la integració del « mercat kurd » a l'economia turca és una realitat a partir dels anys quaranta, el cert, però, és que una bona part dels kurds instal·lats a les fronteres segueixen utilitzant els circuits tradicionals, de tal manera que el contraban esdevé, de fet, el primer sector econòmic del Kurdistan. Finalment, Mustafà Kemal es veu confrontat a la dimensió transnacional del problema kurd. El fet que milions de kurds visquin al països veïns es veu com un risc permanent per la inviolabilitat de les fronteres de la jove república.

La confrontació entre plurilingüisme i monolingüisme, Estat fort i centralitzat contra els pes dels notables i dels poders locals, espai « nacional » contra espai « transnacional », tradició i « modernitat », islam autònom i « laïcisme »<sup>3</sup> contribueix a forjar la identitat kurda durant els primers anys de la Turquia kemalista. La reacció kurda es manifestà amb la consumació d'un « matrimoni contra-natura » entre elements « modernitzadors » (intel·lectuals) i elements « tradicionals » (tribus i confraries) de la societat kurda. El resultat d'aquesta aliança fou l'esclat de tres importants revoltes entre 1925 i 1938. La repressió brutal d'aquestes rebel·lions i les mesures punitives del govern contra la població kurda van portar la « calma » al Kurdistan a partir dels anys 1940.

El pluralisme polític dels anys cinquanta i la victòria del Partit demòcrata van encetar una nova era política a Turquia. Una de les conseqüències més importants de la introducció del multipartidisme fou l'entrada en força al Parlament turc dels caps de confraries religioses i dels caps tradicionals (tribals o religiosos) kurds. Els notables kurds van passar a ser integrats

a les llistes dels partits majoritaris a nivell estatal. D'aquesta manera, les poblacions kurdes de l'Est del país es trobaven indirectament representades a Ankara, reforçant això sí el clientelisme polític. En efecte, els diputats kurds podien reforçar llur poder local gràcies al seu rol d'intermediaris entre la població i l'estat. Així, per exemple, els electors kurds passaren a votar per al candidat que tingués més oportunitats per aconseguir serveis per a la població, com la construcció de carreteres, l'extensió de l'electricitat a zones rurals, etc.

Tot i així, les tensions que havien estat amagades durant els primers vint anys de règim kemalista van anar sorgint a partir dels anys seixanta : nacionalisme kurd contra nacionalisme turc, oposició dreta-esquerra i oposició islam sunnita-alevisme<sup>4</sup>. Una nova generació d'intel.lectuals marcada pel marxisme passà a reivindicar la llengua com a element clau de la identitat kurda, com també la necessitat de millorar les condicions de vida de les regions kurdes, les més pobres de tot el país.

D'aquesta manera, Turquia entrava en un cicle de violència política marcat per milers d'assassinats polítics, dos cops d'estat, la radicalització dels diferents grups ètnics i religiosos i la consacració de la cúpula militar com la « garant » del neokemalisme. La gènesi d'aquest « règim securitari » remonta al cop d'Estat militar del 12 de setembre del 1980 definint els equilibris polítics sobre els quals Turquia viu en part encara avui dia.

L'objectiu dels militars era despolititzar la societat turca per acabar amb els enfrontaments entre els partits polítics i eradicar el « perill comunista » a través la promoció d'una ideologia que barrejava fortes dosis de nacionalisme turc i d'islamisme. L'amenaça de l'enemic interior (kurds, alevs i islamisme « incontrolat ») permeté criminalitzar els opositors al règim i legitimar les violacions de l'estat de dret.

### El MGK : un govern paral.lel ?

A nivell institucional, els militars turcs van privilegiar el MGK (Consell Nacional de Seguretat) per assegurar llur control sobre la vida política turca. Aquest consell va ser instaurat mitjançant l'article 118 de la Constitució del 1982, aprovada durant la darrera dictadura militar i encara vigent, malgrat algunes reformes. El MGK, *de facto* en mans dels militars, reuneix el president, el primer ministre, alguns ministres i les principals membres de l'Estat Major així com el director del MIT (serveis secrets). Aquesta institució pot « aconsellar » el govern sobre tots els temes, des de la política exterior passant per les privatitzacions, fins la lluita contra el crim organitzat.

A més, el MGK disposa d'un secretaria en mans dels militars que li permet de treballar directament amb les principals administracions per verificar l'aplicació de les mesures decidides al si del consell. El seu estatut especial li permet també de fer campanyes de « sensibilització » de l'opinió pública quan ho creu oportú i de controlar els continguts del canal de televisió estatal. Els militars, a més, han pogut construir un veritable imperi econòmic. L'exèrcit controla tota una xarxa d'empreses lligades a l'armament però també a sectors com la banca i l'automòbil. El pressupost militar, d'altra banda, està fora de control del Parlament. Fins al 1999, el cost anual de la guerra contra el PKK era de 10 mil milions de dòlars.

La Turquia post-1980 es caracteritza també pel pes important de l'aparell judicial sobre la vida política: il.legalització freqüent dels partits polítics, sancions contra líders polítics, periodistes, escriptors, etc. Per entendre la lògica d'aquestes decisions cal tornar altre cop a la Constitució del 1982. Aquesta preveu que « cap protecció serà acordada a les idees i a les opinions contràries als interessos nacionals turcs, al principi d'indivisibilitat de l'entitat turca amb el seu Estat i el seu territori, als valors històrics i morals turcs ». Però, qui defineix aquests interessos? Altra vegada l'aparell militar es troba al centre de la política turca. Els límits de llibertat d'expressió afecten sobretot els polítics kurds (fins i tot els més moderats), partits d'esquerra radical i islamistes partidaris de posar els lligams de la religió per davant dels de la nació.

La qüestió kurda es veurà afectada radicalment per aquesta evolució del sistema polític kurd. Ja abans del cop d'estat del 1980, l'empresonament d'intel.lectuals i dels primers alcaldes nacionalistes de ciutats importants com Diyarbakir (Mehdi Zana) deixà el camp lliure a l'acció de grups d'estudiants kurds radicalitzats i partidaris de noves formes de lluita que incloïen la violència. D'aquesta manera naixia el 1978 el PKK. L'inici de la lluita armada del PKK el 1984 va aprofundir la divisió del país entre turcs i kurds.

Entre 1984 i 1999, 3.000 pobles van ser destruïts, més de cinc milions de kurds van haver d'abandonar la seva terra i hi va haver més de 37.000 víctimes, la majoria kurds. Turquia es va veure immersa en una « guerra bruta » en la qual les tortures i execucions extrajudicials de militants kurds van passar a ser moneda corrent al mateix temps que la seva classe política pretenia adherir a la Unió europea. A l'excepció de Turgut Özal, president de Turquia entre 1989 i 1993<sup>5</sup>, l'establishment turc va ser incapaç d'oferir als kurds una alternativa entre el PKK i la política d'assimilació cultural. És més, diversos sectors de l'estat profund es veien beneficiats per una guerra de baixa intensitat, com ho demostrà l'escàndol de Susurluk, en el qual es van treure a la llum els lligams directes entre partits governamentals, xarxes de narcotràfic i forces paramilitars actives en la repressió de la guerrilla kurda.

Però els anys 90 també van transformar el camp kurd en un altre sentit. D'una banda, el PKK es va veure obligat a adaptar la seva ideologia marxista-leninista al terreny per guanyar les simpaties de la població kurda. Així de declarar la guerra a la religió (percebuda com un obstacle a l'alliberament nacional i al progrés) i a l'estructura tribal a principis dels anys 80, el PKK va haver de modular el seu discurs a nivell local i buscar la complicitat de confraries religioses i clans tribals. D'altra banda, la política de cooptació per part de l'estat de certes tribus kurdes per lluitar contra el PKK va comportar l'inici de lluites entre clans d'una mateixa tribu o entre tribus diferents. D'aquesta manera, les tribus veien com llur poder es reforçava a l'Est del país malgrat que durant les dècades anteriors s'havia donat un retrocés del poder de la tribu a la societat kurda. Finalment, alguns caps de la guerrilla del PKK es van anar convertint en « senyors de la guerra » controlant zones « alliberades » i xarxes de tràfic de tota mena.

La conseqüència d'aquestes dues dinàmiques paral·leles és que tant l'estat com el PKK van acabar traïnt llur doctrina oficial (sobirania de l'estat i de les seves institucions a tot el territori turc/ hegemonia del nacionalisme kurd per sobre d'altres identitats religioses o locals) perdent part de llur legitimitat davant la població kurda<sup>6</sup>.

### El llarg camí cap a Europa

La detenció d'Abdul.là Öcalan, la treva decretada el 1999 i la victòria dels islamistes moderats de l'AKP (Partit de la Justícia i del Desenvolupament) el 2002 obriren noves expectatives tant per als kurds com per als sectors proeuropeistes. De fet, islamistes moderats i kurds comparteixen la idea que l'adhesió de Turquia a la UE és l'única solució als problemes interns de Turquia degut al pes desproporcionat dels militars en la vida política del país.

Els islamistes s'havien oposat a la integració europea fins als anys noranta, privilegiant el projecte d'un mercat únic amb els països musulmans que passaria, en una segona etapa, a transformar-se en una entitat política. El cop d'estat « tou » dels militars del febrer del 1997 contra el govern del primer ministre islamista Necmettin Erbakan, però, va fer prendre consciència als seus companys de partit de la importància de la democràcia i de l'estat de dret. Avui dia, el partit d'Erdogan veu Europa com la « terra de justícia » i busca en Europa la protecció jurídica que no sembla trobar en el marc legal vigent a Turquia a causa de les reticències dels neokemalistes.

Pels kurds, la perspectiva d'una integració a la UE permetria resoldre l'anomenada «qüestió kurda» gràcies a la garantia de certs drets polítics i culturals a l'interior de Turquia, juntament amb la renúncia a la creació d'un Kurdistan independent reagrupant les regions kurdes d'Irak, Iran i Síria. L'adhesió turca, a més, portaria la UE a invertir recursos econòmics en una regió marginalitzada i castigada per la política de terra cremada practicada per l'exèrcit turc durant els anys noranta<sup>7</sup>.

Tanmateix, a finals de maig 2004, el PKK (rebatejat Kongra-Gel) anunciava el final de la treva que havia declarat cinc anys enrere. Tot i que els enfrontaments esporàdics amb l'exèrcit turc mai havien deixat de produir-se, la calma relativa a les regions kurdes havia permès un retorn d'una certa normalitat pels habitants de l'est del país. En el mateix sentit, les mesures liberals del govern d'Ankara respecte la cultura kurda haurien estat impensables en el clima de guerra vigent durant els anys noranta. Com explicar doncs el retorn a les armes? Diferents factors complementaris semblen haver estat determinants.

Des de la detenció del líder del PKK, Abdullah Öcalan el 1999, el moviment kurd armat es trobava submergit en una etapa de lluites internes. Dins de la branca «política», present sobretot a Europa, s'havien aixecat moltes veus demanant un canvi en l'orientació de l'organització per permetre l'abandonament definitiu de les armes i l'aposta clara per reforçar el diàleg amb el govern turc. Dins de la branca «armada» també s'havien sentit diferents veus provinents dels diferents «senyors de la guerra» preocupats per mantenir el seu poder sobre els 5.000 rebels que segueixen refugiant-se entre la frontera a cavall entre Turquia, Iraq i Iran. Tot i mantenir Öcalan com el símbol del partit, la lluita interna entre els aspirants a prendre el lideratge de l'organització hauria portat els més radicals a declarar la fi de la treva i reafirmar així el seu control sobre els guerrillers kurds. La fugida d'Osman Öcalan, germà d'Abdullah i partidari del manteniment de la treva, a la ciutat iraquiana de Mossul sembla confirmar l'hipòtesi del triomf dels durs dins del PKK.

El segon factor que cal tenir en compte és el rebuig de les autoritats turques durant aquests cinc anys d'oferir una amnistia general als rebels del PKK a canvi d'abandonar les armes. L'amnistia llançada per Ankara no havia previst el perdó pels dirigents de l'organització i a més estava condicionada al lliurament d'informacions sobre les activitats de la guerrilla. El cert és que l'amnistia oferta pel govern ha estat un fracàs, ja que només ha estat acceptada per militants kurds que ja es trobaven a les presons a canvi d'una reducció de penes. Conscients de la impossibilitat de mantenir per més temps els combatents del PKK sense cap perspectiva de futur, pels dirigents de la guerrilla el retorn a la lluita hauria estat un

mitjà per forçar el govern turc al diàleg i així augmentar les possibilitats d'una adhesió de Turquia a la UE.

Finalment, per alguns analistes, la represa de les armes respondria a una fugida endavant de l'organització davant de les pressions de Turquia. Des de la invasió dels Estats Units de l'Iraq, el govern turc intenta convèncer l'administració Bush de llançar una gran ofensiva militar contra els camps del PKK situats al nord de l'Iraq. De fet, Ankara ja ha aconseguit que l'exèrcit iranià realitzi operacions contra les bases del PKK a la regió de Kandil en diverses ocasions.

L'increment de l'activitat de la guerrilla ha provocat el retorn d'algunes pràctiques al Kurdistan turc pròpies dels pitjors moments. Segons la principal organització de drets humans de Turquia (IHD), les violacions dels drets humans han augmentat paral·lelament a l'increment de les accions armades. Davant de l'espectre d'una nova guerra bruta, el paper de Leyla Zana (ex-diputada i símbol de la resistència kurda) i els seus companys del DTP (Partit per una Societat democràtica) pot ser molt important per canalitzar les reivindicacions culturals kurdes dins del marc institucional d'una Turquia veritablement democràtica. Els més pessimistes vaticinen, però, un enfrontament entre els partidaris de Leyla Zana i els militants del PKK, cosa que afavoriria una vegada més els sectors més nacionalistes i conservadors de l'*establishment* turc. Una altra possibilitat és que Zana i el seus companys d partit siguin incapaços de marcar el seu propi territori davant del discurs radical del PKK i el seu partit acabi amb un intent fallit.

### El pes del « consens obligatori »

El cop militar de 1980 no va instaurar només una dictadura ; el MGK va destruir les bases de la « societat civil » turca, va deixar en herència una Constitució lliberticida (1982), i sobretot una doctrina oficial no escrita : l'anomenat « consens obligatori ». Aquest « consens », al qual fa referència Etienne Copeaux, és un conjunt d'opinions, criteris, comportaments públics exigits al ciutadà sobre certs valors (el kemalisme i els seus principis<sup>8</sup>), sobre certs esdeveniments del present (la « qüestió kurda » i la « qüestió xipriota ») o del passat (el genocidi armeni) i sobre certes institucions (el paper de l'exèrcit en la vida política del país)<sup>9</sup>.

Aquest « consens » imposa de fet un sistema polític extremadament rígid al qual tots els actors de la « societat civil » del país (islamistes, empresaris, sindicalistes, defensors dels drets humans, organitzacions kurdes i alevis) s'han hagut d'adaptar per intentar guanyar en legitimitat en l'espai públic turc. Així, l'obsessió dels militars per la seguretat nacional i per la

unitat nacional ha estat integrada pels diferents líders socials i ha limitat, de fet, allò que és « pensable ». Dit d'una altra manera, presentar-se com a defensor dels valors de la República és l'únic mitjà per donar una certa legitimitat a les pròpies reivindicacions, ja siguin religioses o ètniques<sup>10</sup>.

Aquest marc explica, per exemple, que Leyla Zana es mostri extremadament moderada en quant a les reivindicacions « particularistes » i que pretengui liderar un moviment transversal format per kurds i turcs. En el mateix sentit, només tenint en compte aquest « consens obligatori », es poden entendre les declaracions del líder del PKK Abdul.là Öcalan defensant els « valors republicans » des de la presó d'Imrali.

La voluntat de bona part de la societat turca d'entrar a la UE passa però inexorablement per la negociació entre islamistes moderats, alevis i kurds d'un nou « contracte social » abandonant el neokemalisme com ideologia oficial ; és a dir, una redefinició de la ciutadania a Turquia que deixi lloc a l'especificitat de cada grup a canvi de la renúncia a l'ús de la violència com a mitjà d'expressió política. La pregunta és ens trobem davant d'aquest escenari ? En quin moment es troba l'anomenada « qüestió kurda » a Turquia ?

La societat turca ha evolucionat en els darrers deu anys de manera important i en molts aspectes. Alguns temes delicats que formen part del « consens obligatori », com la diversitat ètnica i religiosa del país, han deixat de ser temes tabú. Alguns intel.lectuals i periodistes turcs parlen de la cohabitació de « pobles anatolians » (enlloc de « turcs ») per subratllar que aquests formen un patchwork i que cal reconèixer i protegir les diferents cultures<sup>11</sup>. Tanmateix, el govern del primer ministre Recep Tayyip Erdogan, tot i comptar amb una majoria absoluta al Parlament, no ha sabut trencar amb el « consens obligatori » i continua mostrant-se solidari amb les preocupacions unitaristes de la cúpula militar. El govern d'Ankara no ha buscat una solució global del problema kurd, contentant-se amb algunes tímides reformes en el terreny lingüístic.

En efecte, el partit d'Erdogan s'ha negat a preveure un mínim de descentralització administrativa, a llançar un programa d'ajudes estructurals per acabar amb la marginalització tradicional de l'economia de l'est del país, a baixar la barra del 10 % per permetre l'entrada del principal partit kurd al Parlament, a preveure una amnistia sense condicions pels guerrillers del PKK, o a acabar amb la guerra bruta que l'estat profund (militars, paramilitars, « protectors de pobles » et extremadreta) segueix duent a terme a les regions kurdes<sup>12</sup>, o a afavorir el retorn al seus pobles i ciutats dels milers de refugiats interns que van ser expulsats per l'exèrcit turc durant els anys noranta.

Per acabar de reblar el clau, cal relativitzar les tímides reformes introduïdes en el terreny cultural. El text aprovat pel Parlament turc, sota pressió de la UE, sobre la política lingüística tracta el kurd com a una llengua estrangera. En aquest sentit, només pot ser ensenyada a escoles privades. Les primeres escoles que demanaren d'ensenyar el kurd van tenir molts problemes per aconseguir el permís. Un cop obtingut, es van trobar amb el problema que poca gent estava disposada a pagar per aprendre llur llengua materna. Les dificultats no s'acabaren aquí. Els continguts dels cursos van ser controlats per la policia i a més, segons un decret, tres lletres de l'afabet kurd no es podien utilitzar ja que no existeixen en el sistema llatí de la llengua turca « q », « w », « x »<sup>13</sup>.

### Cap a una radicalització del problema kurd ?

L'immobilisme del govern turc ha creat una gran frustració entre la població kurda. L'AKP és vist ara com la resta de partits de l'*establishment* ; una formació incapaç de dur a terme una política diferent en relació als kurds. Les conseqüències d'aquesta frustració són especialment importants en el camp kurd. El DTP es troba dividit entre els partidaris de donar suport al PKK per forçar el govern turc a negociar i els partidaris de prendre distàncies respecte el PKK i consolidar un programa autònom. La represa de la lluita armada per part del PKK el 2004 no ha fet més que aprofundir aquestes divisions. Però els dos camps són conscients d'una cosa : el PKK pot avortar qualsevol iniciativa del govern o del DTP si el partit d'Öcalan se sent marginat. En un clima d'inseguretat i de cicles regulars de repressió<sup>14</sup>, el PKK es mantindrà al centre del conflicte kurd. Així doncs, l'actitud de la classe política turca, amb el support de la UE i dels EUA, de no negociar amb « terroristes », principi reforçat des dels atemptat de l'11 de setembre 2001, es tradueix en una barrera a la resolució del conflicte.

La segona conseqüència important en el camp kurd, i connectada amb la primera, és el nou rostre de la lluita armada del PKK. Com és sabut, la violència simbòlica afecta l'estima de si mateix i provoca sofriment<sup>15</sup>. Quant més forta sigui aquesta, el risc de violència política és més elevat. El grup humiliat, els kurds en aquest cas<sup>16</sup>, pot oscil.lar entre dues actituds : l'apatia o la violència. En el cas dels joves kurds enrolats a les files del PKK durant els anys 80 i 90, els fenòmens de violència estaven inscrits en una visió estratègica (forçar la negociació) del problema kurd, on una solució política semblava possible. El conflicte tenia llavors una caràcter integrador.

Però aquest horitzó ha desaparegut. Avui dia, les solucions polítiques a la qüestió kurda a Turquia semblen fora de l'abast i els fenòmens de violència perden llur significació

estratègica per convertir-se en una simple afirmació de si mateix i en una tentativa d'explotar la vulnerabilitat de l'altre, l'enemic (el turc), malgrat la seva força (Turquia posseeix l'exèrcit més important al si de l'OTAN, després dels Estats Units). El conflicte, tot i mancar d'horitzó d'èxit, és així mantingut a qualsevol preu. L'actual campanya del grupúscul TAK (El falcons per la llibertat del Kurdistan) contra turistes occidentals o contra civils turcs sembla inscriure's en aquesta lògica. Els nous militants han entrat en una espècie de « raó mítica »<sup>17</sup>, en què el protagonista de la lluita s'expressa en nom de principis (justícia, drets inalienables, llibertat), més que en nom d'una força social. Aquests es defineixen per la seva pertinença a una comunitat i no pas per un lligam social.

Però hi ha un altre canvi important en les files del PKK i grups afins. Els nous guerrillers (actius a les muntanyes o a les ciutats) són majoritàriament joves d'entre 14-20 anys. Cal preguntar-se doncs, què porta aquests joves a deixar els seus cercles familiars i socials per entrar en una organització clandestina i arriscar llurs vides. L'entrada a la lluita armada representa la possibilitat per alguns joves dels barris perifèrics de Diyarbakir<sup>18</sup> o d'Istanbul de conquerir un estatus social. Marginalitzats econòmicament (subdesenvolupament regions kurdes) i socialment (pes de les estructures patriarcal de la societat kurda, sobretot en el cas de les noies), la militància és vista com una sortida per esdevenir « algú » socialment (prestigi dins de la guerrilla) i alhora convertir-se en « herois » nacionals.

El risc d'aquesta nova dinàmica és que es produeixi una ruptura entre els « vells » militants, però també entre la família i totes les xarxes de socialització, i una joventut radicalitzada i disposada a aconseguir una centralitat en el conflicte. D'aquesta manera, els partits tradicionals com el DTP o fins i tot el PKK perdrien el control sobre una generació marcada per la frustració, el ressentiment i, per tant, més propensa a la violència sacralitzada. Si s'arribés a aquest punt, qualsevol iniciativa de pau tindria poques oportunitats de reixir ja que la lluita kurda hauria passat a situar-se en un terreny metapolític, fora dels esquemes habituals de resolució dels conflictes.

*Jordi Tejel Gorgas*

*Doctor en història i sociologia*

*Professor convidat a la Universitat de Friburg (Suïssa)*